

Znaniye Realizminin Marksist Kökenleri: Maksim Gorki ile Sosyalist Edebiyata Giden Yol

Marxist Foundations of “Znaniye” Realism: Maxim Gorky and
the Path to Socialist Literature

Kevser Tetik*

Öz

Rus edebiyatında realizm akımının bir eğilimi olan “Znaniye” realizmi, aynı adlı yayınevinin etrafında toplanan Maksim Gorki, İvan Bunin, Aleksandr Kuprin, Leonid Andreyev ve Vikenti Veresayev gibi birçok yazarın oluşturduğu edebî birlik tarafından temsil edilir. Liderleri Maksim Gorki’nin, Znaniye Yayınevi’nin başına geçtiği 1902 yılından 1913’e kadar basılan eserlerle Rus edebiyatında sosyalist realizm akımının temelleri atılır. Ele alınan yapıtlarda, burjuva eleştirisi yapılmaya ve işçilerin sesleri duyurulmaya başlanır. Böylece 1900-1910’lu yılların edebiyatında Marksist bir gelenek ortaya çıkar. Bu geleneğin hedefi, devrimci propaganda ve ajitasyon içeren eserler aracılığıyla, yeni okur kitlesini oluşturan işçilerde sınıf bilinci uyandırmak yoluyla onları sosyal adalet ve eşitlik için harekete geçirmektir. Bilindiği üzere, sınıflara ayrılmış bir toplumda yaşanan çatışmaları ve bu çatışmaların doğurduğu psikolojiyi derinlemesine incelemeyen bir halkın ya da bir çağın

Geliş tarihi (Received): 07-05-2024 Kabul tarihi (Accepted): 05-01-2025

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü. Eskişehir-Türkiye/Anadolu University Faculty of Letters Department of Russian Language and Literature. kevser_tetik@anadolu.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-1611-8594

edebiyatını anlamak mümkün değildir. Bu doğrultuda, Marksist eleştiri yöntemiyle ele alınan bu çalışmada, sosyalist realizme geçiş sürecini temsil eden Znaniye realizminin tanıtılması, onun edebî ve toplumsal rolünün ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma ve incelemeler sonucunda, söz konusu edebî eğilimin özelliklerine uygun olarak küçük burjuvayı eleştiren, işçi sınıfını ise bilinçlendirmeyi ve eyleme geçirmeyi misyon edinen devrimci ruhla yazılmış, düzyazı, şiir ve tiyatro türlerinde çeşitli Marksist eserlerin kaleme alındığı tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: *Znaniye realizmi, Maksim Gorki, Marksist eleştiri, Gümüş Çağ*

Abstract

The “Znanie” realism, a trend within the realism movement in Russian literature, is represented by a literary union formed around the eponymous publishing house, consisting of numerous writers such as Maxim Gorky, Ivan Bunin, Alexander Kuprin, Leonid Andreyev, and Vikenty Veresayev. Under the leadership of Maxim Gorky, who took over the “Znanie” Publishing House in 1902, the foundations of the socialist realism movement in Russian literature were laid through the works published until 1913. The works in question begin to criticize the bourgeoisie and amplify the voices of workers. Thus, a Marxist tradition emerges in the literature of the 1900s-1910s. The aim of this tradition is to awaken class consciousness among workers, who formed a new readership, through revolutionary propaganda and agitation in order to mobilize them for social justice and equality. As is well known, it is impossible to understand the literature of a people or an era without deeply analyzing the conflicts that arise in a class-divided society and the psychology they engender. Accordingly, this study, approached through the Marxist critical method, aims to introduce “Znanie” realism, a transition period toward socialist realism, and to explore its literary and societal role. Research and analyses have revealed that various Marxist works, written in the revolutionary spirit to criticize the petty bourgeoisie and to raise awareness and motivate the working class, were produced in the genres of prose, poetry, and drama.

Keywords: *Znanie realism, Maxim Gorky, Marxist criticism, Silver Age*

Extended summary

“Znanie” realism, observed in Russian literature between 1898 and 1913, is a tendency within the realism movement. It refers to the body of literature produced by authors such as Maxim Gorky, Leonid Andreyev, Ivan Bunin, Alexander Kuprin, and Vikenty Veresaev, whose works were published by the Znanie Publishing House. Maxim Gorky, the chief editor of the Znanie Publishing House, was also the leader of this literary tendency. Gorky published principally and predominantly Marxist works in his publishing house.

Maxim Gorky’s turn toward Marxism and his desire to create a more just world for the working class are closely tied to his challenging life experiences. His years spent “among

the downtrodden” and the deprivations he endured at an early age instilled in him dreams of restructuring the world on rational and equitable foundations. A surviving line from his early, now-lost poem *The Song of the Old Oak Tree* (*Песнь старого дуба*) – “I came into the world not to conform to its system” («Я в мир пришёл, чтобы не соглашаться») – captures the mindset and worldview of his initial years in literature. Indeed, the protagonists of Gorky’s best prose works fiercely oppose the existing world order. Known as the “storm petrel,” the “herald of socialism,” and the “greatest proletarian writer,” Gorky was not only an author but also a publisher. From 1902 to 1921, he headed three major publishing houses: *Znanie*, *Parus*, and *Vsemirnaia Literatura*. Among these, the realist works published by *Znanie* played a pivotal role in shaping Russian literature. “Znanie” realism is regarded by some Russian literary scholars, such as Yelena Osminina, as a *precursor to socialist realism*.

Znanie was a leading literary journal of its time, serving as a platform for democracy and realism, particularly for emerging writers. It directly and meticulously addressed social realities, examining the individual’s role within society and the class struggles arising from economic contradictions. As such, the authors of “Znanie” realism viewed Marxist criticism as a tool contributing to social transformation and the development of class consciousness. Their primary aim is to reach the lowest strata of society, inform them, and mobilize them toward action for a fairer and more equitable world.

Marxist aesthetics is divided into two periods: the first period, which extends until 1934, and the second period, beginning in 1934, marked by the adoption of the theory of socialist realism. In the first phase, where thinkers like Karl Marx, Friedrich Engels, and Georgy Plekhanov explored the relationship between artistic works and economic structures, no definitive stance had yet been established by the party. Various movements coexisted during this period. Thus, this study aims to shed light on “Znanie” realism, which thrived alongside many literary groups and associations, and the early phase of Marxist aesthetics. This study aims to analyze the *Znanie* activities, literary works, and ideology of Maxim Gorky, whose personal life was deeply intertwined with the fate of his nation. By doing so, it seeks to present, as clearly and comprehensively as possible, the literary period that served as the voice of Russian society between 1900 and the 1910s. To this end, the topic of “Znanie” realism is examined in detail within the framework of Marxist criticism under the headings of *The History of the Znanie Collective, Prose, Poetry, and Plays*.

“Znanie” realism, originally rooted in the publishing house of the same name established in 1898, evolved into a prominent literary association and later into a realist trend in Russian literature following Maxim Gorky’s appointment as its head in 1902. The works published by authors such as Gorky, Leonid Andreyev, Ivan Bunin, Alexander Kuprin, and Vikenty Veresaev under *Znanie* Publishing share a common feature: they serve as protests against the tsarist regime, capitalist oppression, national discrimination, religious prejudices, class inequality, social injustice, and bourgeois morality. A notable increase in revolutionary works was observed during and shortly after the First Russian Revolution of 1905, marking the peak of *Znanie* Publishing’s influence and productivity.

Znanie authors did not limit themselves to prose; they also produced poetry. A common thread among “Znanie” realism poets, such as Stepan Skitalets, Alexander Cheremnov, and Yevgeny Tarasov, was their active participation in revolutionary movements. In their poems, written during the revolutionary upsurge (1901–1906) and the years of reaction (1907–1910), these poets aimed to depict Russian societal life from a realistic perspective while emotionally highlighting the functioning of state ideology. Their works focused on the economic, political, and social hardships faced by ordinary people and the working class, as well as their struggles to establish a more just world order. They demonstrated that artistic creation is inseparable from the mode of production and that intellectual life cannot be divorced from societal conditions. Poetry became a tool for exposing social issues and occasionally inciting readers to take action. Themes of solidarity with oppressed groups and belief in the possibility of social change were frequently present in their works. Despite their shared focus on social themes, the poets of “Znanie” realism exhibited variations in style, form, and ideological orientation.

Theater was one of the most prominent literary genres within “Znanie” realism. It served as one of the most effective tools for Znanie realists to raise public awareness and inspire action regarding class inequality and social injustices. The foundational works shaping Znanie dramaturgy were created by Maxim Gorky and Leonid Andreyev. Writers such as Yevgeny Chirikov, David Aizman, and Nikolai Garin-Mikhailovsky crafted their plays under the influence of Gorky and Andreyev’s artistry, as well as Anton Chekhov’s “new drama” school. Gorky, Andreyev, Semen Yushkevich, Chirikov, and Aizman, who regarded art as a means of social struggle, significantly contributed to reflecting societal realities and raising awareness among the working class through their plays. “Znanie” realism can be seen as a pivotal moment in the evolution of Russian theater and literature. Its representatives reinforced social responsibility in Russian art, laying the groundwork for the early examples of socialist realism.

Giriş

XX. yüzyıl Rus edebiyatının ilk yıllarında, Rusya’da dekadan¹ görüşlü modernist bir akım olarak ortaya çıkan sembolizm ile kökleri XIX. yüzyılın ilk çeyreğine dayanan realizmin etkisi hissedilir. Gümüş Çağ (1894-1917) olarak adlandırılan bu yıllarda edebî süreç karmaşık ve çok seslidir. Özellikle realizm ve modernizm eğilimleri, bir önceki yüzyılın tekilci ve aşamalı sanatsal sistemlerinden farklı olarak aynı anda çeşitli ideolojik ve estetik yaklaşımları yansıtır. Edebiyat, 1840’larda ve 1880’lerde olduğu gibi belirli hacimli dergilerin ideolojik görüşlerine tâbi olan, “dans eden bir yazar isimleri alfabetesine” dönüşür (Ledenyov, 2017: 181-182). 1900’lerin başında aynı anda edebiyat sahnesinde boy gösteren modernist (sembolizm, akmeizm)² ve realist akımların (Znaniye realizmi, neorealizm) farklı tezahürleri görülür. Bu yıllarda sembolistler sanat için sanatı savunurken, realistler toplum için sanat yapma kaygısı taşırlar. Dolayısıyla 1900’lü yılların başında realistler, sembolistler gibi sembollerle dolu kapalı anlatım yerine açık bir dil kullanarak geniş halk kitleleri tarafından anlaşılabilir ve kavranabilir olmayı amaçlarlar. Hatta toplumun her tabakasından insana ulaşarak

onları daha güzel ve daha âdil bir yaşam için eyleme geçirme konusunda mücadele verirler. Bu mücadele ise Maksim Gorki tarafından yönetilip yönlendirilir.

Rusya'nın edebî gelişimi, dönemin en önemli toplumsal süreçlerinin etkisi altında şekillenir. XX. yüzyılın ilk yıllarında kölelik, resmî olarak sona ermiş olsa da köylüler ve alt sınıflar hâlâ feodal köleliğin benzeri koşullar altında ezilmeye devam eder. Bu durum, tam ve gerçek özgürlük arayışı içinde olan köylülerde sürekli bir huzursuzluk yaratır. Toprak köleliğinin kaldırılması, burjuvazi ile proletarya arasında yeni bir sınıf çatışmasına yol açar. Ekonomik gelişmeler ve sanayileşme artarken, kentlerdeki nüfus yoğunlaşır ve zenginlik bir avuç insanın eline geçer. Yoksullaşan halk, bu zenginlere karşı büyük bir sınıf mücadelesine girer. Kent işçileri, yoksulların zenginlerle olan savaşını örgütleyerek, toplumsal ve siyasal özgürlükler için mücadele eden Sosyal Demokrat Parti içinde kararlılıkla ilerler (Lenin, 1990: 133). Daha sonra, Sosyal Demokrat Parti içinde ayrı bir grup oluşturacak olan Bolşeviklerin ideolojisi, henüz o yıllarda eski dünyanın tamamen silineceğini ve zengin ile fakir arasındaki ayrımın kaldırılmasıyla genel bir eşitliğin sağlanacağını öngörür (Saraç, 2019b: 205). Böylece sanat, toplumsal harekete eskisinden daha da yakın hâle gelir ve edebî eserler genellikle toplumsal mücadelenin sözcüsü olma işlevini üstlenir.

XIX. ve XX. yüzyılın kesiştiği yıllar, “Rusya’da toplumsal çatışmaların arttığı ve sınıfsal ayrımların belirginleştiği bir dönemdir” (Behramoğlu, 2001: 101). Bu yıllarda, yaşanan toplumsal değişimlerin sonucunda sosyalist fikirlerle karşı yaygın bir coşku görülür. Başka bir ifadeyle, Sovyet yazar ve edebiyat bilimci Vikenti Veresayev’in (1867-1945) deyimiyle Marksist bir “Salgın” (*Повесть*, 1897) ortaya çıkar. Devrimci güçleri, maddi açıdan olmasa bile en azından manevi olarak desteklememek kötü bir davranış olarak görülmeye başlanır. Tutkulu bir kişiliğe sahip olan Maksim Gorki (1868-1936) radikal hareketlerden uzak kalmaz (Meskin, 2015: 246). Aslında yaşanan devrimci hareketlerin kökenleri XIX. yüzyılın ikinci yarısına dayanır. Çarlık Rusyasında, narodizm/halkçılık (народничество) adı verilen halkın iradesi (народная воля) örgütü kurulur, ona üye olanlara ise narodnikler (народники) denilir. Söz konusu sosyal-devrimci oluşumun başlıca temsilcileri arasında Aleksandr Gertsen (1812-1870), Nikolay Çernişevski (1854-1915) ve Pyotr Lavrov (1823-1900) bulunur.

1861 yılında toprak köleliğinin kaldırılmasından sonra gelişen halkçılık hareketinin hedefi sosyalizme ulaşmaktır. Rus sosyalist devrimci lider Vladimir Lenin, narodniklerin doktrinlerini üç maddede özetler: 1) Rusya’da kapitalizmin bir gerileme ve çöküş olayı olarak değerlendirilmesi, bu sayede Rusya’nın yüzyıllık temellerinin kapitalizm yoluyla çöküşünü engellemeye çalışmak; 2) Rusya’nın genel ekonomik düzeninin ve özellikle de köylülerin özgün yapısının, “artel” gibi ortaklık biçimlerinin korunması gerektiği; 3) Aydınlar ile hukuksal ve siyasal kurumların, bazı toplumsal sınıfların çıkarlarıyla olan bağlarının doğru şekilde değerlendirilememesi. Söz konusu öğretilere sahip olan Narodnik hareketinin en parlak dönemi, 1870- 1881 yılları arasında yaşanır. Çar II. Aleksandr’ın 1881’de öldürülmesinin ardından yaşanan baskı ve terör, narodnik örgütlerinin büyük ölçüde yok olmasına yol açar. Bununla birlikte, Rusya’da kapitalizmin gelişmesi, ezilen kalabalık bir proletaryanın ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Bu durum, narodnik geleneklerine karşı mücadelede büyüyen sosyal-demokrasinin önünü açar (Lenin, 1990: 381-382).

Narodnikler ve Marksistler arasındaki mücadelenin zirveye ulaştığı, Narodnikler ile dekadancer arasındaki mücadelenin ise başladığı dönemde edebiyata giriş yapan Gorki (Keldiş, 2001: 508), Bolşeviklerle yakınlaşır ve aktif olarak onların hükümet karşıtı faaliyetlerine katılır. 1906 yılında devrim gerçekleştirmek üzere fon toplamak için Amerika'yı ziyaret eder. Aynı yıl proletaryanın sesini duyurduğu *Düşmanlar (Врагу)* adlı oyununu, *Ana (Мать)* romanını, *Röportajlarım (Мои интервью)* ve *Amerika'da (В Америке)* adlı burjuva karşıtı broşürlerini kaleme alır (Meskin, 2015: 246).

Gorki'nin Marksizm ile tanışması 1880'li yıllara dayanır. 1886'da Kazan'a taşınır ve "öğrencilerin şüpheli toplantılarının yapıldığı yer" olarak bilinen Andrey Derenkov'un (1858-1953) fırınında çalışmaya başlar. Kazan yıllarında, aktif bir şekilde kendini eğitir ve Marksist fikirlerle tanışır. Bu dönemde Marksist çevrelere katılır ve Marksist bir kuramcı olan Georgi Plehanov'un (1856-1918) eserlerini inceler (Golubkov, 2000: 11-12). Onu, Vladimir Lenin (1870-1924) ile karşılaştırarak, "Plehanov bizim öğretmenimiz, beynimiz; Lenin ise önderimiz ve yoldaşımız" der (2007: 218). Gorki'ye göre Plehanov, Marksist fikirleriyle ve eserleriyle eski dünyayı yıkmış, Lenin ise onun bayrağını ele almış ve yıkılanın üzerine yeni bir dünya kurmaya başlamıştır.

Gorki'nin Marksizme yönelme, işçi sınıfına daha âdil bir dünya yaratma arzusu zorlu yaşamıyla ilişkilidir. "Ayak takımı arasında" geçen yılları, erken yaşta yaşadığı mahrumiyetler, ona dünyayı mâkul ve âdil temeller üzerine yeniden düzenleme hayallerini aşılır. Gorki'nin gençlik yıllarında yazdığı yok edilen şiiri *Yaşlı Meşe Ağacının Türküsü*'nden (*Песнь старого дуба*) günümüze ulaşan "Ben dünyaya sisteme uyum sağlamak için gelmedim" («Я в мир пришёл, чтобы не соглашаться») cümlesi, onun, yazın sanatının ilk yıllarındaki ruh hâlini ve dünya görüşünü büyük ölçüde açıklar. Nitekim yazarın en iyi düzyazı eserlerinin kahramanları, mevcut dünya düzenine şiddetle karşı çıkarlar (Basinski, 2001: 505). "Fırtına kuşu", "sosyalizmin elçisi" ve "en büyük proletarya yazarı" olarak tanınan Gorki (Kormilov, 2008: 85), sadece bir yazar değil, aynı zamanda bir yayıncıdır. 1902'den 1921'e kadar *Znaniye*, *Parus* ve *Vsemirnaya literatura* adında üç büyük yayınevine başkanlık eder. Bunlar arasında *Znaniye* Yayınevi'nde yayımlanan realist eserler, Rus edebiyatının şekillenmesinde büyük öneme sahiptir: *Znaniye* realizmi, Yelena Osminina gibi bazı Rus edebiyat bilimcileri tarafından *sosyalist realizmin öncüsü* olarak kabul edilmektedir (2018: 62).

Znaniye, dönemin önde gelen ve genç yazarları için bir tür demokrasi ve realizm platformu teşkil eden bir edebiyat dergisidir. Toplumsal gerçeklikleri doğrudan ve detaylı bir şekilde ele alarak bireyin toplum içindeki yerini, ekonomik çelişkilerin neden olduğu sınıf mücadelelerini irdeler. Bu bağlamda *Znaniye* realizmi yazarları, Marksist eleştiriyi toplumsal değişimin ve sınıf bilincinin gelişimine katkıda bulunan bir araç olarak görürler. Özellikle toplumsal sınıfın en alt tabakalarına ulaşmayı, onları bilgilendirmeyi, daha âdil ve eşit bir dünya yaratmak için eyleme geçirmeyi hedeflerler. Bunu da realizm akımı aracılığıyla yapmayı yeğlerler. Türk edebiyat kuramcısı ve eleştirmeni Berna Moran'ın da belirttiği gibi "gerçekçilik, Marksist edebiyatın âdeta değişmez bir yöntemidir" (2021: 96).

Moran'a göre, Marksist estetik, "1934'e kadar olan ilk dönem ve 1934'ten sonra toplumcu gerçekçilik" teorisinin benimsendiği ikinci dönem olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenmelidir. "Marx, Engels ve Plehanov gibi düşünürlerin, sanat eserleri ile ekonomik yapı arasındaki ilişkiyi araştırdıkları birinci dönemde henüz parti tarafından saptanmış kesin bir görüş yoktur. Bu dönemde çeşitli akımlar bir aradadır" (2021: 41-42). Dolayısıyla bu çalışma, birçok edebiyat grubu ve birliğiyle aynı anda varlığını sürdüren Znaniye realizmini ve onunla birlikte Marksist estetiğin ilk dönemine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu hedef doğrultusunda başvuru Rus araştırmacıların Znaniye realizmini ele alan çalışmaları, konunun açıklığa kavuşturulmasında büyük önem arz eder.

Edebî eğilimin önde gelen araştırmacıları arasında Rus edebiyat bilimcileri Aleksandr Ledenyov ile Mariya Mihaylova bulunur. Ledenyov, "Gorki'nin Znaniye'si ve XX. Yüzyılın Diğer Edebî Birlikleri" (Горьковское «Знание» и другие литературные объединения начала XX века, 1984) konulu yüksek lisans tezinde, aynı zamanda *Gümüş Çağ Rus Edebiyat Tarihi (История русской литературы Серебряного века, 2017)* adlı üç ciltlik monografide Znaniye Birliği konusuna değinir. Mihaylova ise aynı kitapta yer alan *Znaniye ve Znaniye Realizminin Varyasyonları (Знание и вариации Знаниевского реализма)* adlı çalışmasında konuyu derinlemesine ele alır. Edebî eğilimin diğer araştırmacıları ise Sovyet edebiyat bilimci ve eleştirmeni Aleksandr Dımşits ve Sergey Kastorski'dir. Dımşits çalışmalarında, dramaturji konusuna açıklık getirirken, Kastorski Znaniye şiirini irdeler.

Türkiye'de yapılan bilimsel çalışmalarda ise Znaniye realizmi konusuna ilginin yok denecek seviyede olduğu görülür. Ülkemizde Maksim Gorki'nin yazın sanatı birçok yönden araştırılmış olsa da yayıncılık faaliyetleri konusu önemli bir boşluk teşkil etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, kişisel yaşamı ülkesinin kaderiyle iç içe geçmiş olan Maksim Gorki'nin Znaniye faaliyetlerini, yazın sanatını ve ideolojisini incelemek, böylece 1900 ila 1910'lu yıllardaki Rus toplum yapısının sözcüsü olan edebiyat dönemini mümkün olduğunca sade ve panoramik bir bakış açısıyla ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, Znaniye realizmi konusu Marksist eleştiri bağlamında; *Znaniye Topluluğu'nun Tarihçesi, Düzyazı, Şiir ve Tiyatro Oyunları* başlıkları altında ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Znaniye şiiri ve temsilcilerinin çoğunun Türkiye'de tanınmadığı, Rusça kaynaklarda ise yeterince ele alınmadığı için bu bölümde, temsilcilerin biyografilerinin Marksizm ile ilgili yönlerine ve bu konuda yazdıkları şiirlerin analizlerine yer verilmiştir. Çalışmada, Znaniye realizmine geniş bir perspektiften bakma ve ideolojisini esas alarak felsefi kökenlerini yansıtmaya amacı güdülmesi sebebiyle eser analizlerinden ziyade Rus edebiyat tarihinin yaklaşık on beş yıllık zaman dilimine sebep sonuç ilişkisi içerisinde mümkün olduğunca ışık tutulmuştur.

1. Znaniye Realizminin tarihçesi

XX. yüzyılın başında realizm akımı, Georgi Plehanov, Vladimir Lenin, Anatoli Lunacarski ve Vatslav Vorovski gibi Marksist eleştirmenler tarafından desteklenir. Bu dönemde gerçekçiliğin savunulması ve yayılması, bir dizi yayının ve yayınevlerinin tutumuna bağlıdır. Yayıncı kimliğiyle öne çıkan ve yazarları bir arada tutan kişi Maksim Gorki'dir. Yazar, şair ve dramaturglar belirli yayınevlerine eserlerini gönderirler. Maksim Gorki, Anton Çehov,

Aleksandr Serafimoviç, İvan Bunin, Aleksandr Kuprin, Leonid Andreyev ve Stepan Skitalets gibi realist yazarlar, Saint Petersburg’da faaliyet gösteren *Jizn (Жизнь)* dergisine (1897-1901) yönelirler. Gorki’nin tutuklanması ve derginin Marksist yönelimi, kapatılmasına yol açar, ancak yazar ekibi, Nikolay Teleşov’un evinde yapılan toplantılar sayesinde görüşmeye ve yaratıcılık faaliyetlerinde bulunmaya devam eder (Zahariyeva, 2002: 7). Genç, toplumsal gerçekçi yazarların, çarşamba günleri toplanmaları nedeniyle *Sreda (Среда)* adını alan bu birlikteki üyelerin eserleri Znaniye’nin temelini oluşturur. Aynı kişiler daha sonraları Znaniye Yayinevi’ne geçerler (Bıkov, 2006: 131).

Temeli *Sreda*’ya dayanan Znaniye Birliği, ilk olarak doğa bilimleri, tarih, halk eğitimi ve sanat gibi konularda bilgilendirici kitaplar yayımlamak amacıyla başta Konstantin Pyatnitski olmak üzere Okuma Yazma Komitesi’nin (Комитет грамотности) önde gelen isimleri tarafından 1898 yılında St. Petersburg’da kurulur. Başlangıçta materyalist dünya görüşünü destekleyen popüler eserler yayımlarlar. 1902’nin sonunda Gorki, Znaniye Birliği koleksiyonlarının editörü olur ve demokratik düşüncelere sahip isimleri etrafına toplar. Bu yazarlar, “Büyük Maksim’in Takımıydızı” (созвездие Большого Максима) olarak tanınırlar. İlham kaynakları Gorki’nin taklitçisi olmaları ve bağımsız olmayışları vurgulanmak istendiğinde ise “Maksim’in Uyduları” (подмаксимовики) olarak adlandırılırlar (Mihaylova, 2017: 77). Znaniye Yayinevi’nin 1904-1907 yılları arasında basılan on dokuz koleksiyonunda, Maksim Gorki, Leonid Andreyev, İvan Bunin, Vikenti Veresayev, Nikolay Garin Mihaylovski, Aleksandr Kuprin, Aleksandr Serafimoviç, Yevgeni Çirikov, Stepan Skitalets (S. G. Petrov), Nikolay Teleşov, Sergey Naydyonov’un eserleri yayımlanır. Aynı zamanda Émile Verhaeren, Émile Zola, Walt Whitman, Gerhart Hauptmann, Gustave Flaubert, Knut Hamsun gibi yazarların çevirileri basılır (Knowledge.su).

Znaniye’nin önde gelen temsilcilerinden olan Leonid Andreyev, Ocak 1901’de, Maksim Gorki’nin gelecekteki başarısına olan inancını şu sözlerle dile getirir: “En güçlülerin en güçlüsü olan Maksim Gorki’nin zamanları geliyor” (1996: 423). Nitekim öyle de olur. Znaniye koleksiyonları, altmış bin gibi, o zamana kadar görülmemiş bir tirajla basılır ve okur kitleleri arasında geniş bir popülariteye sahip olur. Yayinevi tarafından düzyazı, şiir, tiyatro oyunlarını ve çeviri eserleri içeren toplam kırk koleksiyon yayımlanır. 1903’ten 1913’e kadar basılan bu yayınların hemen hepsinde Gorki’nin en az bir eseri yer alır. Yayinevinin ideolojik merkezi olan Gorki, gönderilen el yazmalarında, “demokratlık”, “güncellik” ve “devrimci pathos” gibi belirli şartlar arar. Yazarları himaye eder, eleştirir, yönlendirir ve eğitir. Yaklaşan devrim ile ilgili olarak “seferber edici bir rol oynayacak” “dürüst” bir edebiyat hayal eder. Yayinevinin vizyon ve misyonu, dürüstlük ile eşitlik ilkeleri üzerine kuruludur, bu da Sovyet yayıncılığı camiasında yeni bir atılımdır. Bu sayede birçok yazar, kitaplarını ve hatta eser koleksiyonlarını yayımlama imkânı bulur (Mihaylova, 2017: 78). Böylece Znaniye, Rus top-lumunun muhalif duygularını yansıtan gerçekçi yazarları bir araya getirir. Eserleri döneme damgasını vursa da Znaniye yazarları, çağdaşları olan sembolist, akmeist ve fütüristler gibi özel manifestolar yayımlamazlar. Onların bayrağı Gorki’dir (Skitalets 1905).

Znaniye Yayinevi’nde, genç yazarların eserlerinin derlendiği ve *Znaniye* yazarlarının kısa eserlerinin yer aldığı Ucuz Kütüphane (Дешёвая библиотека, 1906-1908) adlı bir seri

yayımlanır. Ucuz Kütüphane ile birlikte Gorki tarafından ilk kez ideolojik kuralların ana hatları çizilir. Marksist edebiyat bölümü kurulur ve halk için kitap seçimi yapacak özel bir yayın komisyonu oluşturulur. Komisyonunda, Vladimir Lenin, Leonid Krasin, Vatslav Vorovskı, Anatoli Lunaçarski gibi Marksist-Bolşevik isimler yer alır (Basinski, 2006: 229). Ucuz Kütüphane’de toplamda on üç yazarın yüz elli altı eserini içeren bir hikâye serisi ile üç yüzden fazla başlık yayımlanır. Basılan eserlerin toplam tirajı yaklaşık 4 milyon civarına ulaşır. Tüm politik broşürlerin basım maliyetlerini Gorki üstlenir. Znaniye, demokratik yazarlar için gerçek telif ücretleri ödeyen ilk yayınevi olur (Bıkov, 2016: 131).

Marksist düşünceye sahip Znaniye temsilcilerinin eserlerini birleştiren unsurlar “demokratizm”, “hümanizm” ve “gerçekçilik”tir. Bu nedenle onların oluşturduğu edebiyat, halk kitlelerinin düşüncelerini, duygularını ve beklentilerini yansıtan bir yankı olmanın ötesinde, ilerici toplumsal hareketlerin gelişimine katkıda bulunan önemli bir faktör olur. Bu edebiyat, toplumun derinliklerinden yükselen sesleri ve değişim arzularını yansıtarak, dönemin toplumsal ve politik meselelerine duyarlı bir yaklaşım sergiler (Kastorski, 1958: 28). Sovyet edebiyat bilimci Vsevolod Keldış’a göre, Gorki’nin hümanizmi, narodniklerin ve 1890’lardaki Rus Marksistlerin hümanizminden farklı bir nitelik taşır. Onun hümanizmi, “insan”ı, dar yaşamsal, ulusal, sosyal ve doğal sınırlar içinde sıkıştıran her şeye karşı öfkeli bir isyandır (Keldış, 2001: 506). Znaniye yazarları, başkahramanı sıradan insanların arasından seçip onun korkunç kaderini anlatma görevini üstlenirler. İnsanı, toplumun, tarihin ve devrimin karşısına koyarlar. Bu da nihayetinde okurda protesto ve isyan ruhunu canlandırır (Prutskov, 1983: 257).

Znaniye Birliği’nin lideri Gorki, 1905 yılında Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi’ne girerek Lenin kanadına katılır. Ancak Lenin’den farklı olarak, “partizanlığı” siyasi olarak değil, Rusya’nın uçsuz bucaksız genişliğine dağılmış insan ruhunun kolektifleştirilmesi olgusu olarak benimser. Gorki’ye göre “partililik” Sovyetler Birliği’ndeki kaosu yönetme deneyimidir, aynı zamanda “kolektif aklın” zaferine doğru atılan ilk adımdır (Keldış, 2001: 523). 1905 yılı öncesinde ve devrim yıllarında Znaniye yazarlarının ideolojik yükselişi, onların demokratik ve bazen devrimci coşkuya yaklaşan tutkusu, kitlelerin devrimci hareketiyle ve aynı zamanda Maksim Gorki’nin kişiliği ve eserleriyle yakından ilişkilidir. Çok yönlü edebî ve toplumsal faaliyetleriyle Gorki, zamanla Lenin ve Bolşeviklerin liderliğinde mücadeleye katılan Rus proletaryasının dünya görüşünü ve duygularını ifade eden bir figür hâline gelir (Kastorski, 1954).

1906 yılının başında Gorki, siyasi faaliyetlerinden dolayı zulme uğramaya başladığı Rusya’yı terk eder. Yazarın yurt dışına gitmesinin ardından yayınevini faaliyetleri azaltmaya başlar. Sansür nedeniyle eserlere el konulması ise Znaniye’nin maddi kaynaklarını zayıflatır. Çoğu yazarı yayınevini terk ederek *Şipovnik (Шиповник)* veya *Moskova Yazarlar Yayınevi*’ne (Книгоиздательство писателей в Москве) geçer (Fantlab.ru). Gorki, bu durumu, Pyatnitski’ye yazdığı 31 Aralık 1907 tarihli mektubunda, “Andreyevler, Buninler ve diğer mersin balıkları Znaniye’nin lezzetli sularından uzaklaştı” (2000: 149) sözleriyle ifade eder. Znaniye yazarlarının birçoğu, o zamanlar moda olan dekadanlara ve modernistlere öykünür. Demokrasiden ve liberalizmden uzaklaşarak devrimci okurla arasındaki bağları ko-

parır. Leonid Andreyev, aniden gerici ve dekadın bir yola sapar, Çirikov realizmden ayrılır, Ayzman onu takip eder. Naydyonov, yaşlılığında kendini *Sevimli Kız* (Хорошенькая, 1907) gibi ucuz piyesler kaleme alırken, Semyon Yuşkeviç ise küçük burjuvaları konu alan hafif eserler (беллетристики) yazarken bulur (Dımşits, 1964: 8).

Yayınevinin kapanmasında rekabet de önemli bir rol oynar. 1912 yılında, İvan Bunin, İvan Şmelyov, Sergey Sergejev-Tsenki gibi realist edebiyatın en iyi isimlerini kendi tarafına çeken Moskova Yazarlar Yayınevi ortaya çıkar. Başkanlığını Vikenti Veresayev'in üstlendiği bu yayınevine geçen yazarların amaçları, Gorki'nin koleksiyonlarında hâkimiyeti hissedilen ideolojiden kendilerini kurtarmaktır. Yeni yayınevinin başında duranlar, "kendi kendine değeri olan" (самоценная литература) edebiyatı savunmaya başlarlar (Mihaylova, 2017: 104). Bu dönemde, Gorki'nin Rusya'daki şöhretinde ciddi bir düşüş söz konusudur. Onu anarlar, eserlerini basarlar, ancak artık taklit etmek istemezler. Bu sırada *Şipovnik*, Znaniye yazarlarını kendi tarafına çeker. Andreyev mistik dramalar yazmaya, Kuprin ise erotik bir üslup kullanmaya başlar. Gorki onları şiddetle eleştirir, ancak bu tenkitlerin artık yazarlar üzerinde herhangi bir hükmü yoktur (Bıkov, 2016: 145). Gorki, 1912'de ortaklıktan ayrılır. 1913'te Rusya'ya döndüğünde ise yayınevinin varlığı çoktan sona ermiştir (Basinski, 2006: 232). Ekim Devrimi'nden sonra Pyatnitski, Bilim İnsanları Evi'nin (Дом учёных) kütüphanesine başkanlık eder ve 1919'da Znaniye Yayınevi'nin depolarında bulunan satılmamış iki yüz elli bin kitabı halk kütüphanelerine dağıtılmak üzere Halk Eğitim Komiserliği'ne bağışlar (Fantlab.ru).

Znaniye eğiliminin bağlı olduğu realizm, tarihsel süreçte farklı akımların etkisiyle biçimlenerek toplumsal ve ideolojik ihtiyaçlara yanıt veren dinamik bir anlatım yöntemidir. Nitekim, realizm 1920'li yılların başından itibaren yoluna neorealizm olarak devam eder. Modernist bir eğilim olan neorealizmin temsilcileri; sembolizm, empresyonizm ve ekspresyonizm gibi farklı edebî akımları realizmle sentezleyerek yeni bir realizm metodu ortaya koyarlar (Tetik, 2020: 81). 1930'lu yıllarda ise realizmin yeni adı sosyalist realizmdir. Znaniye realizminin felsefi temellerini oluşturan Marksist estetik, 1934 yılında gerçekleşen I. Sovyet Yazarlar Kongresi'nde sosyalist realizmin, Sovyet edebiyatının tek resmî sanatsal metodu olarak kabul edilmesiyle yeniden şekillenir. Sosyalist realizm ile birlikte Sovyet edebiyatında Marksist estetik, yazarların eserlerinde "şu an yaşanan gerçeği değil gelecekte gerçekleşmesi beklenen, insanlara umut veren, ütöpic boyutlardaki gerçekleri" yansıtılmalarına hizmet eder (Gürsoy, 2022: 146). Böylece Marksist estetik, sosyalist realizm aracılığıyla edebiyata toplumsal dönüşüm idealleri ve geleceğe dair umut veren bir gerçeklik anlayışı kazandırır.

1.1. Düzyazı

Znaniye edebiyatı, ilk Rus devriminin (1905) fırtınalı atmosferinde büyür ve şekillenir. Esasen, ideolojinin Çarlık Rusyasından Sovyet Rusyasına uzanan köklü değişimini, bir takım toplumsal olaylar tetikler (Saraç, 2019b: 19). Bu dönem, edebiyatın toplumsal ve politik olaylarla olan etkileşiminin, özellikle de halkın özgürlük ve değişim arayışındaki rolünün sorgulandığı bir zamandır. Edebiyat, halkın arasına karışarak işçi sınıfının devrimci hareketine katılır. Dolayısıyla Znaniye realizmi, en parlak dönemini 1905-1907 kahramanlık yıllarında yaşar.

Znaniye realizmine mensup yazarlar arasında Andreyev, Bunin, Kuprin, Ayzman, Garin, Serafimoviç, Skitalets, Naydyonov ve Telešov gibi gerçekçi metotla yazan isimler bulunur.

Tüm Znaniye faaliyetleri boyunca, Maksim Gorki'nin eserleri, neredeyse yalnızca yayınevini koleksiyonlarında yayımlanır. *Ana* (1906) romanı, *Okurov Kasabası* (*Городок Окуров*, 1909), *Matvey Kojemyakin'in Yaşamı* (*Жизнь Матвея Кожемякина*, 1911) adlı uzun öykülerinden oluşan “Okurov öykü serisi”, *İtiraf* (*Исповедь*, 1908), *Gereksiz Bir İnsanın Yaşamı* (*Жизнь ненужного человека*, 1908), *Yaz* (*Лето*, 1909) adlı uzun öyküleri gibi birçok eseri Znaniye Yayınevi tarafından basılır. Gorki'nin gerçekçiliği diğer yazarların realizminden farklıdır. Gorki, yalnız çevresinde yaşanan olayları eleştirmekle yetinmez; beğenmediği ve tenkit ettiği olayların karşısına kendince daha iyi ve daha doğru saydıklarını koyar. Böylece, eleştirel realizmden olumlu bir gerçekçiliğe geçmesini bilir (Gorki, 2016: 18).

Gorki'nin eserlerinden başka Nikolay Garin-Mihaylovski'nin *Mühendisler* (*Инженеры*, 1907) adlı uzun öyküsü, Aleksandr Kuprin'in *Düello* (*Поединок*, 1905), Vikenti Veresayev'in *Japon Savaşı'nda* (*На японской войне*, 1905), İvan Şmelyov'un *Restorandan Bir Adam* (*Человек из ресторана*, 1911), Leonid Andreyev'in *Vasili Fiveyski'nin Yaşamı* (*Жизнь Василия Фивейского*, 1904), *Yahuda İskariot* (*Иуда Искариот*, 1907), Aleksandr Serafimoviç'in *Presnya'da* (*На Пресне*, 1906), İvan Bunin'in *Çernezyot* (*Чернозем*, 1904), Sergey Gusev-Orenburgski'nin *Atalar Diyarı* (*Страна отцов*, 1905), Semyon Yuşkeviç'in *Yahudiler* (*Евреи*, 1904) ve daha birçok yetenekli yazarın eserleri, yayınevi koleksiyonlarının sayfalarında yer alır (Volkov, 1964).

Gorki'nin, yazarlar üzerinde gücü ve otoritesi vardır. Aleksandr Kuprin, *Düello* öyküsünün yayımlanmasından sonra eseri, Gorki'nin yazın sanatının kendisinde bıraktığı etkiyle yazdığı şu sözlerle ifade eder: “Şimdi, her şey bittiğinde, öykümdeki cesur ve coşkulu her şeyin size ait olduğunu söyleyebilirim. Sizden ne kadar çok şey öğrendiğimi ve bunun için size ne kadar minnettar olduğumu bir bilseniz” (Milenko, 2016: 100). Leonid Andreyev ise “Edebiyata karşı gerçek ilgimin uyanmasını, yazar ünvanının önemini kavramamı ve sorumluluğunun bilincine varmamı Maksim Gorki'ye borçluyum” der (Anisimov, 1965: 535). Gorki'nin yazarlar üzerindeki güçlü etkisi, doğrudan sanatsal katkı, mektuplar ve kişisel iletişim yoluyla gerçekleşir.

1900'lü yılların başında Znaniye derlemeleri edebiyata büyük katkı sunar. “Maksim Gorki'nin Takımıydı” tarafından yayımlanan koleksiyonlarda, dönemin en iyi yazarlarının eserleri bir araya toplanır. Nispeten kısa bir süre içinde köylüler, işçiler ve zanaatkârlardan oluşan dönemin okur kitlesine ulaşılarak onların güveni ve sevgisi kazanılır. Znaniye yazarları, işçi sınıfının konumunu, köyün ve ordunun durumunu, yetkililerin kaba davranışlarını, toprak ağalarının baskısını ve kapitalist sömürüyü sert bir şekilde eleştiren, ezilen ve baskı altında tutulan halk kitlelerine değinen eserler kaleme alırlar. Yapıtlarıyla devrimin kaçınılmazlığını kanıtlarlar ve okurların zihinlerini devrime hazırlarlar (Dimşits, 1964: 5-6). Aleksandr Blok'un, “Realistler Üzerine” (О реалистах, 1907) adlı makalesinde belirttiği üzere, “Sıradan bir sosyal demokrat konuşmacı gibi hareket ederler. Kendilerine yöneltilen her soruya: ‘Öncelikle kapitalist düzen yıkılmalıdır.’ diye cevap verirler. Cevaplarında demir gibi sağlam ve katı, tükenmeyen bir güç hissedilir.” Znaniye Birliği'nin temsilcilerini birleştiren ortak özellik “cüretkârlık”, daha doğrusu “Gorki cüreti”dir (Blok, 1980: 53).

Gorki'nin cüreti, burjuva sınıfına âdeta savaş açar. Aydınların çalışmalarının öncelikle burjuvazinin yaşamını güzelleştirmekten, zenginlerin yaşamlarından duydukları bayağı üzüntüleri avutmaktan ibaret hâle geldiğinden yakınan Gorki (2016: 25), *Küçük Burjuvazi Üzerine Notlar (Заметки о мещанстве)* adlı eserinde burjuvazinin eleştirisini yapar. Küçük burjuva sınıfının, kendini biricik ve eşsiz olarak görmesindeki ikiyüzlülüğü ve bencilliği açıkça ortaya koyar. Aynı zamanda, düşünce, sanat ve edebiyat dünyasındaki aydınların sorumluluklarını yerine getirmemesine büyük tepki gösterir (Gorki, 2016: 19).

Gorki'nin ve diğer Znaniye Birliği yazarlarının eserlerindeki ana imge, ahlaki saflığın, kararlılığın ve kahramanca özverinin bir simgesi olan devrimci imgesidir. Onda, var olma biçimi olarak eylem, yaşam sevgisi ve yaratıcılık vurgulanır. Devrimcilerin gücünün sadece inançlarından değil, aynı zamanda dayanışma içinde olmalarından kaynaklandığı anlaşılır. Znaniye realizmi, tarihin nesnel yasalarının bir tezahürü olarak toplumsal kötülüğe karşı yoğun insani direniş gösterir. Bu misyonu güden eserler arasında Aleksandr Kuprin'in *Düello* ve Maksim Gorki'nin *Ana* romanı bulunur. *Düello*'da, yaşamın hareket mantığı, subay Romaşov'u, Çarlık ordusuyla ve dolayısıyla tüm toplumsal düzenle bir "düelloya" iter. *Ana* romanı ise siyasi bilincin olgunlaşmasının ve halkın direnişinin somut tarihsel yollarını gösterir (Prutskov, 1983: 258).

Devrimci imgesini bu denli öne çıkaran nedenler arasında Gorki'nin, 1905 yılında Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne girmesi, aynı yıl ilk Rus devriminin yaşanması ve yazarın "Tanrı inşası" (богостроительство) adını taşıyan dinî-felsefî öğretiyi benimsemesi bulunur. 1905'teki devrimden sonra Gorki, Anatoli Lunaçarski, Vladimir Bazarov ve Aleksandr Bogdanov tarafından desteklenen Marksizm ve dinin birleşimi olan "Tanrı inşası" fikrini benimser. *Günah Çıkarma (Исповедь)*, 1908) adlı romanını yazar ve devrimci mücadele fikirlerini yeni proletarya diniyle birleştirmeye çalışır. Eserde "kolektivist psikoloji"yi dinî inançlarla destekler. "Tanrı inşası" öğretisine göre, Tanrı halktır. "Küçük halk"ın gücü, adaleti ve iradesi Tanrı'nın gücü, adaleti ve iradesidir. Halk, gerçek bir yaşamın yeniden doğuşunu yaratabilecek tek güçtür. Bu fikirlere, yazarın "Kişiliğin Yıkımı" (Разрушение личности, 1908) adlı makalesinde ve *Ana* romanında da rastlanır (Meskin, 2015: 246-247).

Znaniye realizmi düzyazı ile sınırlı değildir, diğer edebî türlere göre en zayıf olduğu alan olsa da temsilcileri şiir türünde de eserler vermiştir. XX. yüzyılın başlarında Rus şiirinin gelişimine dair eksiksiz bir analiz yapabilmek için bu şairlerin şiir sanatlarının da dikkate alınması gereklidir.

1.2. Şiir

Znaniye realizminde şiir, düzyazı ve tiyatro türlerinden sonra gelir. Marksist edebiyat kuramı üzerine çalışmalarıyla tanınan Terry Eagleton, bu durumu *Eleştiri ve İdeoloji; Marksist Edebiyat Teorisi Üzerine Bir Çalışma* adlı eserinde şu sözlerle açıklar: "Şiir, ertelenemez bir ideolojik kriz yaşayan toplumun son sığınağıdır, eleştirisinin yerine teselliye, analitik olanın yerine duygusalı, yıkıcının yerine idame ettiriciyi geçirir. Böylelikle, özel bir edebî pratikten ziyade, genel olarak ideolojinin işlem tarzını ortaya koyar" (2012: 124).

Znaniye şairleri arasında İvan Bunin (1870-1953), Stepan Skitalets (1869-1941), Aleksandr Çeremnov (1881-1919) ve Yevgeni Tarasov (1882-1943) gibi isimler bulunur. Bunin'in *Çorak Topraklar (Пустошь, 1907)* adlı şiirinde, aynı zamanda Skitalets, Çeremnov ve Tarasov'un lirliğinde, halk kitlelerinin çarlık rejimi ile ilk silahlı savaşı açıkça ifade edilir (Dımşits, 1954: 555). Nitekim şiir, Marksizmin en etkili ifade araçlarından. Georgi Plehanov, 1885 yılında işçilere hitaben yaptığı çağrıda, proletaryanın kendi kurtuluş mücadelesini destekleyen bir edebiyatın yaratılmasında şiirin önemini vurgular:

Sizin de şarkılarınız, şiirleriniz olmalı. Onlarda dileklerinizi, umutlarınızı, acılarınızı dile getirmelisiniz. Durumunuzun bilincine daha çok vardığımız ölçüde, şimdiki almanızız sizde daha çok öfke uyandırdığı ölçüde bu duygular daha dirençle belirtilecek ve şiiriniz daha zengin olacaktır. Bu şiirde yalnız acı, yalnız umutsuzluk mu bulunacak, yalnız işçinin nasıl olduğu mu anlatılacak? Hayır! Onda, işçinin yapabileceği ve yapması gereken şeyler de gösterilecek. Şimdiye kadar duyduğunuz hoşnutsuzluk, bütün uygar ülkelerin emekçileri önünde açılan geniş ve özgür geleceğe olan inancınızı büyütecek ve bu inanç, sizin şiirlerinize yansiyacak. Bu inanç şarkılarınızı -özden kardeşlik, gerçek eşitlik ve evrensel özgürlüğün gür haykırışı gibi- güçlü, cesur ve şanlı kılacak. (Plehanov, 1959: 21; Akt. Plehanov ve Freville, 1974: 71)

Znaniye şairleri, politik ve ajitasyon içerikli lirikleriyle, Rus edebiyatının demokratik şiir geleneğinin modern temsilcileri olarak öne çıkarlar. Bu geleneğin kökleri; Aleksandr Puşkin'in, Aralıkçıların³, Mihail Lermontov'un isyan dolu şiirlerine, Nikolay Nekrasov'un vatanseverlik temalı eserlerine ve 1860-1870'lerin demokrat şairlerine dayanır. Ancak onlar için en belirgin etki, çağdaşları ve liderleri olan Maksim Gorki'nin eserlerinden gelir. Gorki, doğan [*Doğan Türküsü (Песня о Соколе, 1895)*] ve fırtına kuşu [*Fırtına Kuşunun Türküsü (Песня о Буревестнике, 1901)*] üzerine yazdığı eserleriyle tanınır. 1901'de tutuklanmasına neden olan *Fırtına Kuşunun Türküsü*, ilk Rus devriminin manifestosu olur (Bıkov, 2016: 120). Nitekim, fırtına kuşu; halkın devrimci gücünü, Çarlık Rusyasında uyanan öz bilincini temsil eder. Fırtına kuşu ve şahin alegorik ifadelerdir. Alegori bir fablda toplumsal ahlaksızlıklarla alay etmek için kullanılır, ancak Maksim Gorki'nin yazın sanatında alegorik imgeler sembollere dönüşür. Yazar, Çarlık Rusyasının sansür uygulayıcıları için yeterince tanıdık olmayan ve bu nedenle onlar tarafından anlaşılmayan yeni bir devrimci sembolizm kullanır (Goldlit).

Znaniye şairlerinin çalışmaları, Rus edebiyatının halka yönelik, köklü demokratik geleneğini devam ettirir. Nitekim bu şiirler, toplumsal konularla birlikte halkın duygularını ve ideallerini de yansıtır (Kastorski, 1958: 34). Rus edebiyat bilimci Mariya Mihaylova'ya göre Znaniye Birliği içerisinde çok az şair bulunur. Yayınevi tarafından yayımlanan on beş derlemede şiirleri yer alan İvan Bunin haricinde, edebiyatta kendini kayda değer şekilde ispatlamış başka bir isim bulunmamaktadır. İstisnai bir durum olarak, Znaniye'nin 38. koleksiyonunda Aleksandr Blok'un *Sonbahar (Осень)* ve *Yorgunluk (Усталость)* şiirleri yer alır ancak bunlar, Gorki'nin haberi olmadan iş ortağı ve en yakın yardımcısı Konstantin Pyatnitski tarafından basılır. Znaniye Yayınevi'nde genellikle Lukyanov, Tarasov, Voronov, Çeremnov gibi şairlerin eserleri yayımlanır. Söz konusu şairleri günümüzde neredeyse kimse tanımamaktadır. Yalnızca Skitalets adı, okur için bir şeyler ifade eder. Onun şiirlerinde, burjuva

sınıfını küçümseme ve isyankâr bir romantizm hissedilir. Bunlar, devrimci dönemin ruhuna en çok uyan, pathosu ve demokratikliğiyle Gorki'yi kendisine çeken özelliklerdir (Mihaylova, 2017: 100-101).

Znaniye'nin lideri olarak, edebî politikasını yürütmede sonuna kadar prensipli bir tavır sergileyen Maksim Gorki, 1896 yılında "Hayat, ışığa ve açıklığa ihtiyaç duyar. Sisli, çirkin tablolarla ya da herhangi bir sosyalist anlamdan yoksun ve sinir bozucu hastalıklı şiirlerle hayatın hiçbir ilgisi yoktur. Bu tür eserler gerçek sanattan ölçülemez derecede uzaktır." (1953: 182) diyecektir. Bu inançla İvan Bunin'in şiirlerine yönelir. Nitekim Bunin, o yıllarda klasik Rus şiirinin geleneklerini sürdüren gerçekçi şair olarak önemli bir figürdür.

Znaniye şiiri, devrimci yükseliş (1901-1906 yılları) ve reaksiyon/tepki dönemi (1907-1910 yılları) olmak üzere iki döneme ayrılır. İlk dönem, şiirsel olarak daha üretkendir. Bu yıllarda Znaniye sayfalarında, Skitalets, Bunin, Lukyanov ve Tarasov'un çoğu şiirine rastlanır; ayrıca çeviri şiirlere de yer verilir. Tepki döneminde ise esas olarak Bunin, Çeremnov ve Voronov'un şiirleri basılır. Her iki dönemde de Rus şiirinin çeşitli yönlerini ve dönemin toplumsal dinamiklerini yansıtan eserler yayımlanır. Yayınevinin temsilcileri, okurlara esas olarak vatan ve devrim şiiri örnekleri sunar, bu da hem devrimci yükseliş yıllarında hem de başlayan tepki döneminde çok önemli ve gereklidir. Bu şiirler, işçi şairler ve okurlar için iyi bir okul olur ve sosyalist şiirin hazırlık aşamasını oluşturur (Kastorski, 1958: 32-33).

Znaniye şiiri, başlangıcından itibaren dönemin sosyo-politik koşullarına uygun özellikler gösterir. Genel olarak devrimci temaları işleyen, kahramanlık, mücadele, kışkırtma ve satir içeren şiirler ön plana çıkar. Bu şiirler, devrimci kitlelere övgüler yağdıran, düşmanla savaşı anlatan marşlar, ajitasyon şarkıları ve satirik eserlerdir. Znaniye'nin ajitasyon ve propaganda şiirleri, heyecan verici, coşkulu bir üslupla ve tutkulu duygusal ifadelerle dolu retorik figürlerin yoğun kullanımıyla ön plana çıkar. Bu şiirlerde, "deniz", "dalga", "fırtına", "şafak" gibi devrimci hareketi temsil eden doğa imgelerine ve İncil ile mitolojiden alınan alegorilere sıkça rastlanır. "Demirci" (кузнец) ve "şövalye" (витязь) imgeleri ile işçi sınıfının ve demokrasinin gücü vurgulanır (Kastorski, 1958: 34).

Znaniye şairlerinin, işçi sınıfını harekete geçiren metaforlarla dolu şiirler yazmaları tesadüf değildir. Hemen hemen hepsi devrimci faaliyetlere katılır. Onların şiir sanatları biyografileriyle yakından ilişkilidir. Örneğin, gerçek adı Stepan Gavriloviç Petrov olan Skitalets'in yazın sanatı, arkadaşı Gorki'nin eserlerinin etkisi altında şekillenir. 1905 devrimi sırasında sık sık tutuklamalara maruz kalan Skitalets'in eserleri, Znaniye derlemelerinde basılır (Boçaçer, 1937). İlkokul yıllarında şiir yazmaya başlayan şair, burslu olarak kazandığı Samara Öğretmen Okulu'na girer. Çok geçmeden Karl Marx, Nikolay Çernişevski, Dmitri Pisarev hakkında seminerlerin verildiği ve devrimci nitelikte konuşmaların yapıldığı yasa dışı bir çevreye katılır. Şiirlerinde, köylülerin sefalet içinde yaşadıklarını ve haklarının olmadığını vurgular. Bunun üzerine "siyasi olarak güvenilmez" bulunarak öğretmen okulundan atılır. 1901 yılında ise "boya atölyesi işçisi Gorki ile birlikte işçiler arasında propagandaya suç ortaklığı yapmakla" suçlanarak tutuklanır. 1908'den itibaren ise devrimci faaliyetlerden uzaklaşır (Mihaylova, 2019).

Skitalets, 1901 yılında kaleme aldığı “Demirci” (Кузнец) adlı şiirinde, sanatı ve yaratıcılığı, bir demircinin ağır işçiliğiyle karşılaştırarak anlatır. Bu karşılaştırma, Marksist eleştirinin temel ilkesi olan işçi sınıfının yaşam ve çalışma koşullarının, sanata nasıl yansıdığını gösterir. Bilindiği üzere Marksist teori, sanat ile edebiyatı, toplumsal ve ekonomik koşulların bir ürünü olarak değerlendirir. Şiirde de aynı şekilde demircinin çekici, toplumsal adaletsizliğe ve sınıf mücadelesine karşı bir metafor niteliği taşır. Son kıtada Skitalets, “*En iyisi demircinin çekicini eline al ve demir yüreklerle vur*” (1988: 23) diyerek okurlara devrimci bir çağrıda bulunur. Onları, sert gerçeklerin karşısında durmaya ve toplumsal değişim için mücadele etmeye davet eder.

Şair Aleksandr Sergeyeviç Çeremnov ise Znaniye yazarlar topluluğuna 1905 yılının arifesinde katılır. Maksim Gorki tarafından takdir edilen vatan şiirleri, aynı zamanda iktidardaki politikacılara yönelik siyasi hicivler yazar (Az.lib.ru). Çeremnov’un ideolojik ve sanatsal gelişimi, öğretmeni olarak gördüğü Gorki’nin ve çağdaşı Bunin’in etkisi altında gerçekleşir. Kaleme aldığı farklı türlerdeki (fabllar, meseller, marşlar, broşürler, odlar) birçok eserinde çarlık düzenini eleştirir (Kuvanova). Devrimci yaşamının bir ürünü olan “Vecd” (Экстаз, 1911) adlı şiirinde bir devrimci hareketin kritik bir ânı betimlenir. Direnişçilerin yaşadığı çatışma, korku, cesaret ve özveri üzerinden dramatik bir hikâye sunulur. Şiirdeki barikatlar ve silah sesleri, toplumsal değişim arayışı içindeki bir halkın mücadelesini simgeler. Son kıtadaki mitolojik bir imge olan Valkür figürü ise bu mücadeleyi yönlendiren devrimci ruhu temsil eder. Nitekim Valkür, İskandinav mitolojisinde bilgelik, şifa, savaş ve zafer gibi kavramlarla ilişkilendirilen baş Tanrı Odin’in yardımcısı olan zırhlı, kasklı ve mızraklı genç ve de güzel bakiredir (Lindow, 2002: 277).

Bir diğer Znaniye şairi Yevgeni Mihayloviç Tarasov, öğrencilik yıllarında St. Petersburg’daki işçiler arasında propaganda çalışması yürütür. Kısa süre sonra tutuklanır ve şehirden sürülür. 1903 yılında ikinci kez tutuklanarak sekiz yıl sürgün cezasına tâbi tutulur. Bolşeviklerle bağlantılı bir savaşçı ve propagandacı olarak 1905 Aralık Ayaklanması’na katılır. Aynı yıl çıkarılan genel af ile Moskova’ya döndükten sonra şehirdeki silahlı ayaklanmada yer alır. Presnya’daki barikat çatışmaları sırasında milis olarak görev yapar ve bu döneme dair izlenimlerini ve deneyimlerini, ona “aralık çatışmalarının şairi” (поэт декабрьских боёв) ünvanını kazandıran şiirlerinde yansıtır. Ancak Moskova’daki silahlı ayaklanmada yaşanan yenilgiden sonra devrimci faaliyetlerden çekilir. *Şiirler (Смуху)* adlı ilk kitabı, “kışkırtıcı nitelikte” olduğu gerekçesiyle St. Petersburg Basın İşleri Komitesi’nin talimatıyla 1907 yılında imha edilir (az.lib.ru).

Yevgeni Tarasov, genellikle Rus devrimci hareketiyle ilişkilendirilen ve XX. yüzyılın başlarında aktif olan bir şairdir. Onun şiiri, dönemin toplumsal ve siyasi meselelerine duyarlılığı, işçi sınıfının yaşam koşullarını, mücadelelerini ve umutlarını ele almasıyla tanınır. Genel olarak şiirlerinde, kapitalizmin eleştirisi, sınıf mücadelesi, yabancılaşma, proletarya ile burjuvazi arasında yaşanan çatışmaları konu alır. Bu yönüyle Tarasov’un şiiri, işçi sınıfının sesini yükselten, toplumsal adalet ve eşitlik arayışını ifade eden ve devrimci ruhu canlandıran bir sanat olarak değerlendirilebilir. Örneğin, “Yorulduğumuzu Söylüyorsun” (Ты говоришь, что мы устали, 1905) adlı şiirinde, kolektif bir “biz” sesiyle konuşarak, şairlerin veya genel

olarak sanatçıların toplumda oynadığı öncü rolünü ele alır. Şairin “Biz şair değiliz, biz öncüyüz.” ifadesi, gelecek nesiller için yolu hazırlayan ve bir değişim umudu taşıyan şairleri temsil eder. Şiirdeki bu kolektif ses, hem mevcut zorluklara hem de işçi sınıfının gelecekteki zafe-rine ve toplumsal değişime olan inancı simgeler. Şiirin son kıtasında yer alan, “O madenler-de kömür çıkarıyor”, “Ağır bir çekiçle dövüyor,” “Ocaktaki alevleri körüklüyor” (Osetrov, 1977: 50) dizeleri, işçi sınıfının emeğinin ve üretiminin, toplumsal ilerlemenin ve değişimin lokomotifi olduğunu vurgular. Ayrıca, işçi sınıfının emeğinin, yeni bir toplumun inşası için gerekli olduğu mesajını verir. “Biz şafak öncesi yıldız” metaforuyla ise şairlerin ve sanatçıların, zorluklar ve baskılar karşısında bile, daha âdil ve özgür bir toplum için umutlarını koruduklarını gösterir. Marksist perspektiften bakıldığında, bu umut ve inanç, işçi sınıfının nihai zaferine, dolayısıyla kapitalist sistemden sosyalizme geçişe olan güvenle örtüşür.

Tarasov, “Ellerinizi Çekin” (Руки прочь, 1905) adlı şiirinde ise devrimci hareketin içindeki bölünmeleri, özellikle de direnişe geç katılanların samimiyetini sorgular. Şiir, gerçek mücadelede yer almayan, ancak zaferin eşliğinde saflara katılmaya çalışan kişilere karşı bir uyarı niteliğindedir. Şair, sınıf bilincinin önemini ve devrimci mücadelede yer almanın gerekliliğini vurgular. Şiirdeki “biz” ve “siz” ayrımı, sınıf bilincine sahip olanlar ve olmayanların arasındaki derin uçurumu simgeler. Gerçek liderlerin ancak mücadelenin içinden gelen ve sınıfın çıkarlarını içtenlikle savunan kişiler olabileceğini savunur. Mücadeleye sonradan katılan ve devrimin meyvelerinden faydalanmaya çalışan kişilere yönelik eleştiri, Marksist terminolojide “oportünizm” veya “revizyonizm” olarak adlandırılan duruma işaret eder. Bu, devrimin temel ilkelerinden sapma veya kişisel çıkar için devrimci hedefleri suistimal etme eğilimidir. “Ellerinizi Çekin” adlı şiiriyle Tarasov, gerçek devrimci mücadelenin, kişisel fedakârlık ve samimiyet gerektirdiğini dile getirir.

Sovyet edebiyat bilimci ve eleştirmen Sergey Kastorski’ye göre, Bunun hariç Znaniye şairlerinin çoğu, birinci sınıf yetenekler değildir. Yine de hepsi, Demyan Bedniy ve diğer devrimci şairlerle, daha sonra Mayakovski ile birlikte, sosyalist çağın şiirine giden yolları farklı şekillerde açmışlardır. Bu bağlamda, Znaniye şairlerinin çalışmaları, Rus edebiyatının ve toplumunun dönüşüm sürecinde önemli bir rol oynamıştır (1958: 58). Znaniye realistlerinin çoğu, şiir konusunda Rus edebiyatında kalıcı yer edinemesi de tiyatro alanında döneme damgasını vurmuşlardır. Bilindiği üzere, özellikle baskıcı rejimler altında tiyatro, direnişin ve karşı kültürün bir ifadesi olarak önem kazanır. Sansür ve kısıtlanmış ifade özgürlüğü koşullarında tiyatro, toplumsal eleştiriye ve muhalif sesleri duyurmanın etkili yollarından biridir.

1.3. Tiyatro oyunları

Znaniye realizminde tiyatro eserleri, sınıf mücadelelerini ve sosyal adaletsizlikleri gözler önüne serer. İşçi sınıfının yaşam koşulları, zorlukları ve bu duruma karşı geliştirdikleri direniş, eserlerde önemli bir yer tutar. Bu yönüyle, Gorki’nin çalışma ve dava arkadaşlarının eserlerinden oluşan Znaniye dramaturjisi, Rus tiyatro tarihinde önemli bir yere sahiptir (Zahariyeva, 2002: 7). Bu tiyatro eserleri, gerçekçilik akımının bir parçası olarak, karakterlerin derinliklerini, insan ruhunun karmaşıklığını ve toplumsal çelişkileri detaylı bir şekilde ele alır. Tiyatro

sahnesini, toplumsal ve politik değişimin bir aracı olarak kullanma niyetiyle izleyiciyi, sadece eğlendirmekten çok daha fazlasını yapmaya, düşünmeye, sorgulamaya ve harekete geçmeye teşvik eder. Dolayısıyla, Znaniye Birliği, sanatı bir toplumsal mücadele aracı olarak gören ve onun aracılığıyla toplumsal bilinç ve değişim yaratmayı hedefleyen bir anlayışı temsil eder.

Znaniye dramaturjisinde toplumsal yönün ön plana çıkması, yazarların sürekli olarak sansür ve yasaklarla karşı karşıya kalmalarına neden olur. Örneğin, yayınevinin, tiyatro eserleri konusundaki vizyon ve misyonunu yansıtan Yevgeni Çirikov'un *Yahudiler* (*Евреи*, 1906) ve David Ayzman'ın *Dikenli Çalı* (*Терновый куст*, 1905) adlı oyunları, mizanpajlarının bile hazır olmasına rağmen yayınevinin koleksiyonlarında basılmazlar. Znaniye'nin tiyatro yazarları arasında Garin-Mihaylovski [*Köy Dramı* (*Древенская драма*, 1903)] ve Naydyonov [*Avdotya'nın Yaşamı* (*Авдотьяна жизнь*, 1904)] gibi ele aldığı konular nedeniyle sosyolog niteliği taşıyan realistler de bulunur. Söz konusu kişilerin tiyatro oyunlarında üslup çeşitliliği söz konusudur. Bu durum, Çehov'un "yeni drama" ekolünü izleyen eserlerde net bir şekilde görülür. Naydyonov'un *Duvarlar* (*Стены*, 1907) adlı oyunu bunun bir örneğidir (Mihaylova, 2017: 94).

Znaniye dramaturjisi, büyük ölçüde Maksim Gorki ve Leonid Andreyev'in eserlerinden etkilenmiştir. Gorki'nin *Yazlıkçılar* (*Дачники*, 1904), *Güneşin Çocukları* (*Дети солнца*, 1905), *Barbarlar* (*Варвары*, 1905), *Düşmanlar* (*Враги*, 1906), *Sonuncular* (*Последние*, 1908), *Tuhaflar* (*Чудаки*, 1910), *Vassa Jeleznova* (*Васса Железнова*, 1910) adlı oyunları; Leonid Andreyev'in *Yıldızlara Doğru* (*К звездам*, 1906) ve *Savva* (*Савва*, 1907) adlı politik, toplumsal ve felsefi içerikli oyunları, Znaniye dramaturjisinin şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Bununla birlikte, Anton Çehov'un yenilikleri de bu dramaturji için hayati önem taşır; Çehov'un, psikolojik derinliği alt metne yansıtma, detaylara ve ses düzenine özel önem verme yaklaşımları, Znaniye oyunlarında farklı biçimlerde kendini gösterir. Bu eserler, Çehov'un tiyatro alanına getirdiği yenilikleri, ideolojik-politik ve mistik-sembolik temalarla birleştirerek Znaniye dramaturjisine zenginlik ve çeşitlilik katarlar (Mihaylova, 2017: 94).

Znaniye hareketinin oyun yazarları, eserlerinde toplumsal yaşam ve devrimci olaylara olan yoğun ilgileriyle, edebiyat ve tiyatronun tematik sınırlarını önemli derecede genişletirler. Oyunları, Rusya'da ilk Rus devriminin başladığı zamanların karakteristik özelliklerini detaylı bir şekilde ele alır ve dönemin gerçek, acil sorunlarını ve çatışmalarını sahneye taşır. Bu eserler, soylu ve ileri görüşlü demokratik ideallerle yüklüdür. Aynı zamanda otokrasiye, her türlü sömürüye, paranın insan üzerindeki egemenliğine, dinî önyargılara ve kilisenin aldatmalarına karşı derin bir nefreti ifade eder. Ezilenlerle ise derin bir empati kurar ve devrimcilerin çabalarına içten bir saygı gösterir (Dımsıts, 1964: 19). Temsilcileri, yaklaşımlarıyla, Rus edebiyatı ve tiyatrosunun sadece sanatsal değil, aynı zamanda toplumsal ve politik bir misyon üstlenmesini sağlarlar. Eserleri, toplumun alt kesimlerinden gelen karakterlerin yaşamlarını, umutlarını ve mücadelelerini ön plana çıkararak, izleyici ve okurların sosyal adaletsizliklere karşı farkındalıklarını artırmayı hedefler. Bu şekilde, Znaniye Birliği, sanatı toplumsal değişim ve ilerleme yönünde bir katalizör olarak kullanma amacını güçlü bir şekilde vurgular.

Georgi Plehanov'a göre, bir sınıfın görüşlerini ifade eden sanat, doğası gereği siyasal bir sanattır. Bu tür sanat, kavgacı bir ruh tarafından canlandırıldığında, onu bir sınıf silahına dönüştürür. Plehanov, işçi sınıfına mensup yetenekli yazarların, eserleri aracılığıyla halkın

toplumsal gerçeklikleri anlamasına katkıda bulduklarını vurgular. Maksim Gorki'nin *Düşmanlar* adlı eseri üzerinden konuşan Plehanov, Gorki'den, en bilgili toplum bilimcilerin bile öğreneceği çok şey olduğunu belirtir. Yazarın eserindeki işçilerin etkileyici bir dil kullandığını vurgulayan Plehanov, *Düşmanlar* adlı oyununun uydurma unsurlar içermemesini, her şeyin doğru ve gerçekçi olmasını övgüyle karşılar (Plehanov ve Freville, 1974: 72-73).

Akademisyen Ataol Behramoğlu'na göre, Gorki'nin ilk oyunları burjuva ideolojisine yönelik eleştirileriyle öne çıkar:

Yazarın 1904-1905 yıllarında kaleme aldığı oyunları, genellikle aydınlar çevresinde geçer. Gorki, onların halkla ve devrimle ilişkilerini konu alır. Bir kuşak önceki Rus devrimcileri olan Narodnikler, aydınları, "sınıflar üstü" bir devrimci güç olarak kabul ederler. Gorki ise oyunlarında, aydınlar arasındaki bölünmeleri ve çatışmaları dramatize eder (2001: 98). Yazarın oyunlarında sınıfsal karşıtlıklar, olumlu ve olumsuz kahramanlar olanca keskinliğiyle ve polemikçi bir üslupla ortaya konulur. Bu oyunlar, aynı zamanda öğretmeni Çehov'a özgü psikolojik ayrıntılara inme ve tip çizme ustalıklarını içerir. Kısaca, Çehov'un oyunlarının atmosferi "duygusal" diye nitelenebilir. Gorki'nin oyunlarında ise "polemikçi" bir atmosfer hâkimdir. "Duygusal" olduğu noktalarda, özellikle burjuva aydın tiplerinin çiziminde, ustası Çehov'un etkisi açıkça duyumsanır. (2001: 99-100)

Znaniye grubunun üyeleri, dramatik eserler yazmaya yöneliklerinde Anton Çehov ve Maksim Gorki gibi ustaların çalışmalarından ve A. P. Çehov Moskova Sanat Tiyatrosu'nun (Московский художественный театр имени А. П. Чехова) realist sanat anlayışından büyük ölçüde etkilenirler. Yevgeni Çirikov'un "Nasıl Dramaturg Oldum" (Как я стал драматургом) adlı makalesinde belirttiği gibi, Çirikov'un kendisi, Andreyev, Gorki ve Yuşkeviç gibi yazarlar bu prestijli tiyatrodan aldıkları ilhamla kendi oyunlarını yazmaya başlarlar. Birçok Znaniye üyesi, eserlerinin Konstantin Stanislavski'nin yönettiği bu tiyatrodan sergilenmesini dilerken, Stanislavski, sansürle ilgili endişeleri ve bazı eserlerin istenilen mükemmellikte ve gerçekçilikte olmaması sebebiyle (örneğin, Çirikov'un erken dönem oyunları) onları sahneye alamaz (Dımşits, 1964: 21). Znaniye realizmi, tiyatroyu sansürün izin verdiği ölçüde izleyiciyi eğitmek ve bilinçlendirmek için bir araç olarak kullanır. Eserler, izleyicileri toplumsal koşullar ve sınıf mücadeleleri hakkında düşünmeye teşvik eder. Bu durum, Marksist eleştirideki eğitim ve bilinçlendirme amacıyla uyumludur. Tüm bu yönleriyle "Sovyet öncesi Rus edebiyatı, dönemin siyasi ve sosyolojik bir yansımasıdır" (Can Emir & Saraç, 2020: 305).

Sonuç

Znaniye realizmi, 1898 yılında kurulan aynı adlı yayınevinin başına 1902'de Maksim Gorki'nin geçmesiyle öncelikle kalabalık bir edebî birliğe, daha sonra Rus edebiyatının realist bir eğilimine dönüşür. Znaniye Yayınevi'nde yayın yapan Gorki, Andreyev, Bunin, Kuprin ve Veresayev gibi yazarların eserlerinin ortak noktası; çarlık rejimine, kapitalist baskılara, ulusal ayrımcılığa, dinî önyargılara, sınıfsal eşitsizliğe, sosyal adaletsizliğe ve burjuva ahlâkına karşı protesto niteliği taşımalarıdır. İlk Rus Devrimi'nin gerçekleştiği 1905'te ve sonraki birkaç yıl içinde devrimci eserlerin sayısında belirgin bir artış gözlemlenir ve Znaniye Yayınevi'nin en parlak dönemi yaşanır.

Yayınevinin ilk yıllarında kitaplar ucuzdur, çünkü Gorki'nin misyonu hem edebî süreci hem de edebiyatın işlevini yenilemektir. Yazara göre edebiyatın toplumsal faydacılık gibi bir misyonu olmalıdır. Bunun için edebiyat eserleri, entelektüel okur yerine sıradan insana ve emekçi sınıfa yönelmelidir. Sıradan bir işçiye yaklaşmak için eserlerde kullanılan dilin yenilenmesi gereklidir. Nitekim işçinin okumak için fazla zamanı yoktur, bu yüzden gerçeği hemen anlaması için eserlerin canlı, etkileyici, metaforik, ancak basit bir dille yazılması lazımdır. Bu hedefler doğrultusunda bir araya gelen yazarlar basit bir dille yazdıkları eserlerinde, dönemin gerçeklerini toplumsal parametreleriyle ele alırlar. Okura, sadece karamsar gözlemlerini ve sonuçlarını aktarmakla yetinmezler, aynı zamanda olası çıkış yollarını gösterirler. Savaşçı, devrimci ve demokrat kahramanlara yer verdikleri yapıtlarında, ajitasyon ve propaganda yoluyla halkı eşit ve âdil bir yaşam için eyleme geçmeye davet ederler. Böylece sıradan insandaki idealizmi ve eyleme geçme duygusunu canlandırırılar.

Znaniye yazarları sadece düzyazı değil, şiir türünde de eserler verirler. StepanSkitalets, Aleksandr Çeremnov ve Yevgeni Tarasov gibi Znaniye realizmi şairlerinin ortak noktası devrimci faaliyetlere katılmalarıdır. Söz konusu şairler, devrimci yükseliş (1901-1906) ve tepki yıllarında (1907-1910) kaleme aldıkları şiirlerinde, Rus toplum yaşamını gerçekçi bir perspektiften yansıtmayı ve devletin ideolojisinin işleyiş şeklini duygusal tonlarla göstermeyi amaçlarlar. Bu doğrultuda, sıradan insanların ve işçi sınıfının yaşadığı ekonomik, siyasi ve toplumsal zorluklara ve daha âdil bir dünya düzeni kurmak için verdikleri mücadelelere odaklanırlar. Sanatsal yaratımın üretim biçiminden, entelektüel hayatın ise toplum yaşayışından ayrılamayacağını gösterirler. Toplumsal sorunları, ifşa etmek ve bazen okuru eyleme geçmeye teşvik etmek için bir araç olarak kullanırlar. Şiirlerinde, genellikle baskı altındaki toplum kesimleriyle dayanışma ve sosyal değişim imkânına olan inanç motifleri bulunur. Toplumsal konulara olan genel yönelimlerine rağmen, Znaniye realizmi şairlerinin eserlerinde üslup, form ve ideolojik yönelim açısından farklılıklar bulunur. Ağırlıklı olarak 1905 yılında veya sonraki birkaç yıl içerisinde yazılan bu şiirlerde, sıklıkla “demir”, “çelik”, “kurşun”, “kıvılcım”, “yangın”, “kıyamet”, “hapishane” ve “özgürlük” metaforlarına yer verilir. Böylece dönemin toplumsal ve politik gerçekleri etkileyici bir şekilde yansıtılır.

Tiyatro ise Znaniye realizminin en güçlü olduğu edebî türlerden biridir. Nitekim tiyatro, Znaniye realistlerinin toplumsal eşitsizlikler ve sosyal adalet konusunda halkı bilinçlendirme ve harekete geçirme konusunda en etkili ifade araçlarının başında gelir. Znaniye dramaturjisine yön veren eserleri Maksim Gorki ve Leonid Andreyev ortaya koyar. Yevgeni Çirikov, David Azman ve Garin Mihaylovski gibi yazarlar, oyunlarını, Gorki ile Andreyev'in sanatının, aynı zamanda Çehov'un “yeni drama” ekolünün etkisi altında kaleme alırlar. Sanatı toplumsal mücadele aracı olarak gören Gorki, Andreyev, Yuşkeviç, Çirikov ve Ayzman gibi yazarların, oyunları aracılığıyla topluma ayna tutma ve işçi sınıfını bilinçlendirme konusundaki katkıları oldukça önemlidir. Dolayısıyla realizmin Znaniye eğilimi, Rus tiyatrosunun ve edebiyatının evriminde önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir, zira temsilcileri, Rus sanatının sosyal sorumluluk anlayışını pekiştirerek sosyalist realizmin öncü örneklerini ortaya koymuşlardır.

Notlar

- 1 *Dekadan*; “Dekadan terimi düşüş anlamına gelen Fransızca *decadence*, Latince *decadentia* kelimelerinden türer ve önceleri tarih biliminde düşüş dönemi için kullanılır. Sonraları daha da yaygınlaşarak sanat ve edebiyat alanında da aynı anlamda kullanılmaya başlar. XIX. yüzyılın 80-90’lı yıllarında önce Fransa’da, sonra da diğer Avrupa ülkelerinde edebiyat ve sanatta gerçekçiliğe karşı olanlar kendilerini ‘dekadan’ olarak adlandırmaya başlarlar. Dekadanlık onlara göre, bizi kapsayan dünyadan estetik hoşnutsuzluk anlamındadır. Kendilerini büyük kültürün mirasçıları olarak gören bu sanatçılar, düşüşün acılarını derinden yaşayarak karamsarlığa kapılırlar” (Üçgül 2002: 239).
- 2 *Akmeizm*; 1910’lu yıllarda Rusya’da ortaya çıkan modernist bir akımdır. Yunancadan gelen “akme” kelimesi çiçeklenme, zirve anlamlarına gelir. Özellikleri arasında mistik belirsizliğin reddedilmesi, dünyevi olana yönelme, açık anlatımın tercih edilmesi, kelimeye belirli bir anlam verme arzusu, imgelerin netliği, detayların belirginliği, insana ve onun hislerinin gerçekliğine hitap etme gibi unsurlar bulunur. Temsilcileri; Nikolay Gumilyov, eşi Anna Ahmatova, Sergey Gorodetski, Osip Maldelştam, Mihail Zenkeviç, Vladimir Narbut gibi şairlerden oluşur (Slova.org.ru).
- 3 *Aralıkçılar*; “14 Aralık 1825 tarihinde Petersburg’da bir grup soylu kökenli subay, yeni çara karşı ayaklanır. Aralıkçı (Dekabrist) olarak adlandırılan bu ayaklanmanın amacı, toprak köleliğinin kaldırılması ve monarşinin bir anayasayla sınırlandırılmasıdır. Ayaklanma kısa sürede bastırılır. I. Nikolay, ilerici aydınlarla gözdağı vermek üzere altı yüz kişiyi tutuklatır. Aralıkçılardan aralarında şair Rıleyev’in de bulunduğu beşinin idam edilmesi, yüzlerce sinin de Sibiry’a ve Kafkasya’ya sürülmesi, Rus aydınlarını derinden etkiler. 1825 sonrası Rus toplumsal düşüncesine ve edebiyatına genel olarak bir karamsarlık egemen olur. Ayaklanmanın başarısızlık nedenleri araştırılır, temelinde Aydınlanmacı ve Romantik ilkelerin bulunduğu Aralıkçı ideolojisi, yeniden ve eleştirel bir biçimde ele alınır. Bu dönemde Rus romantizminin yeni çizgileri ve özellikleri ortaya çıkar” (Olca, 2008: 375).

Araştırma ve yayın etiği beyanı: Bu makale, orijinal veriler temelinde hazırlanmış özgün bir araştırma makalesidir. Daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olup başka bir yere yayımlanmak üzere gönderilmemiştir. Yazar, araştırma sürecinde etik ilkelere ve kurallara uymuştur.

Yazarların katkı düzeyleri: Makale tek yazarlıdır.

Etik komite onayı: Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Finansal destek: Bu araştırma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Çıkar çatışması: Bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Research and publication ethics statement: This article constitutes an original research paper based on original data. It has neither been published previously nor submitted for publication elsewhere. The author has adhered to ethical principles and guidelines throughout the research process.

Authors’ contributions: The article is authored solely by one individual.

Ethics committee approval: Ethical committee approval is not required for this study.

Financial support: No financial support was obtained for this research.

Conflict of interest: There are no potential conflicts of interest related to this study.

Kaynakça

- Andreyev, L. N. (1996). *Sobraniye soçineniy v şesti tomah. T. 6*. Ed. İ. G. Andreyeva, Yu. N. Verçenko, V. N. Çuvakov. Hudojestvennaya literatura.
- Anisimov, İ. İ. (1965). *Gor’ki i Leonid Andreyev. Neizdannaya perezpiska*. Nauka.
- Basinski, P. V. (2001). “Maksim Gorki.” *Russkaya literatura rubeja vekov (1890-e-naçalo 1920-h godov)*. *Kniga 1* içinde (ss. 505-539) İMLİ RAN “Naslediye”.
- Basinski, P. V. (2006). *Gorki*. Molodaya Gvardiya.

- Behramoğlu, A. (2001). *Rus edebiyatı yazıları (XIX. ve XX. yüzyıllar)* İ.Ü.
- Bikov, D. L. (2016). *Gorki*. Vıpusk 105. Molodaya gvardiya.
- Blok, A. A. (1980). *O literature*. T. N. Bednyakova (Haz.) Hudojestvennaya literatura.
- Can Emir, B. & Saraç, H. (2020). Proletkult'tan sosyalist gerçekçiliğin temellerine uzanan bir edebi grup "Kuznitsa", Zamanın İzleri. *İmparatorluklar çökerken gök kubbeyi omuzlamak ve ulus inşası* içinde (ss. 291-310) Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Dimşits, A. L. (1954). *Revolutsionnaya poeziya (1890-1917)* Sovetski pisatel'.
- Dimşits, A. L. (1964). Sozvezdiye bol'sogo Maksima. *Dramaturgiya "Znaniya"*. *Sbornik pyes* içinde (ss. 5-22) İskusstvo.
- Eagleton, T. (2012). *Eleştiri ve ideoloji. Marksist edebiyat teorisi üzerine bir çalışma* (S. Kılıç, Çev.) İletişim.
- Golubkov, M. M. (2000). *Maksim Gorki*. 3-e izdaniye. İzdatel'stvo Moskovskogo universiteta. Gorki, M. (1953). *Sobraniye soçineniy*: (30) tomah. Tom 23. Hudojestvennaya literatura.
- Gorki, M. (2007). *Edebi portreler* (A. Hacıhasanoğlu, Çev.)Yordam.
- Gorki, M. (2016). *Küçük burjuva ideolojisinin eleştirisi* (Ö. Yağcı, Çev.) Say.
- Gorki, M (2000). *M. Gor'kiy. Polnoye sobraniye soçineniy. Pis'ma v 24 tomah. T. 6*. Nauka.
- Gürsoy, Y. (2022). *Rus edebiyatında ütopya*. Paradigma Akademi.
- Kastorski, S. V. (Haz.) (1958). *M. Gorki. Poeti "Znaniya"*. 2-oe izdaniye. Sovetski pisatel'.
- Keldiş, V. A. (2001). *Russkaya literatura rubeja vekov (1890-e - naçalo 1920-h godov)* İMLİ RAN.
- Kormilov, S. İ. (Ed.) (2008). *İstoriya russkoy literaturı XX veka (20-90-e godı): Osnovniye imena*. İzdatel'stvo Moskovskogo universiteta.
- Ledenyov, A. V. (2017). "Literaturniye krujki i gruppirovki." *İstoriya Russkoy literaturı serebryanogo veka (1890-e -naçalo 1920-h godov)*. *Çast' 3. Akneizm, futurizm i drugiy*e içinde (ss. 181-191) M. V. Mihaylova, N. M. Solntseva. (Ed.) Yurayt.
- Lenin, V. İ. (1990). *İşçi sınıfı ve köylülük* (M. Ardos, Çev.) Orun.
- Lindow, John (2002). *Norse mythology: A guide to the Gods, heroes, rituals, and beliefs*. Oxford University Press.
- Meskin, V. A. (2015). *İstoriya russkoy literaturı "serebryanogo veka"*. Yurayt.
- Mihaylova, M. V. (2017). "Sborniki "Znaniye" i variatsii znanyevskogo realizma." *İstoriya Russkoy literaturı serebryanogo veka (1890-e- naçalo 1920-h godov)*. *Çast' 1. Realizm* içinde (ss. 77-104) M. V. Mihaylova, N. M. Solntseva. (Ed.) Yurayt.
- Milenko, V. (2016). *Kuprin*. Molodaya gvardiya.
- Moran, B. (2021). *Edebiyat kuramları ve eleştirisi*. İletişim.
- Olçay, T. (2008).19. yüzyıl Rus edebiyatında romantizm üzerine. *Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi (KKEFD)*, 17, 367-381.
- Osetrov, Ye. (Ed.). *Russkaya poeziya naçala XX veka (Dooktyabr'ski period)* Hudojestvennaya literatura.
- Osmiņa, Ye. A. (2018). Ye. N. Çirikov ve A. M. Gor'kiy. *Mejdunarodnaya nauçnaya konferentsiya "Mirovoye znaçeniye M. Gor'kogo" (K 150-letiyu so dnya rojdeniya)*. *Annotatsii nauçnih dokladov* içinde (s.62) İMLİ RAN.
- Plehanov, G. (1959). *L'art et la vie sociale*. Éditions Sociales. Plehanov, G., Freville F. (Akt.) (1974). *Sosyalist gözle sanat ve toplum*. (A. Bezirci, Çev.) May.

- Prutskov, N. İ. (1983). *İstoriya russkoy literaturı. T. 4. Literatura konsta XIX- naçala XX veka (1881-1917)* Nauka.
- Saraç, H. (2019a). *Sovyet propaganda dili (Bir asrı geride bırakan Ekim Devrimi'nin dile getirdikleri)* Değişim.
- Saraç, H. (2019b). Sovyet Rusya'da "öteki"nin yeniden inşası sürecinde olumsuz adlandırmalar. *Mavi Atlas*, 7(2), 201-219.
- Skitalets (1988). *İzbrannoye*. N. G. Larionova. (Haz.) Hudojestvennaya literatura.
- Tetik, K. (2020). Rus edebiyatında modernist bir eğilim olarak neorealizm. *Journal of Modernism and Postmodernism Studies (JOMOPS)*, 1(2), 66-83. DOI: <https://doi.org/10.47333/modernizm.2020265878>
- Üçgül, S. (2002). Rusya'da ilk dekadan görüşlü okul: Rus sembolizmi, *E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 239-257.
- Zahariyeva, İ. P. (2002). Vzaimdeystviye klassičeskih i neklassičeskih sistem. *Russkaya Literatura XX-XXI vv.: napravleniya i teçeniye*. 6, 3-13.

Elektronik Kaynakça

- Boçaçer, M. (1937). Literaturnaya entsiklopediya. Hudojestvennaya literatura, <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/lea/lea-8392.htm>
- http://az.lib.ru/c/cheremnow_a_s/text_1911_poe.shtml, (Erişim Tarihi: 05.01.2024).
- http://az.lib.ru/t/tarasow_e_m/text_0010.shtml, (Erişim Tarihi: 05.01.2024).
- <http://knowledge.su/z/znanie-knigoizdatelskoe-tovarischestvo>, (Erişim Tarihi: 05.01.2024).
- <https://fantlab.ru/publisher2424>, (Erişim Tarihi: 05.01.2024).
- <https://goldlit.org/gorky/979-pesnya-o-burevestnike-analiz>, (Erişim Tarihi: 05.01.2024).
- <https://slova.org.ru/serebryanjy-vek/akmeizm/>, (Erişim Tarihi: 05.01.2024).
- Kastorski, S. V. (1954). "Gor'ki v godı reaktzii." İstoriya russkoy literaturı: V 10 tomah. Tom 10. Literarura 1890-1917 godov. S. 405-469. Moskva, Leningrad: İzdatel'stvo AN SSSR, [http://feb-web.ru/feb/irl/il0/ila/ila24052.htm?cmd=p#\\$f405_1](http://feb-web.ru/feb/irl/il0/ila/ila24052.htm?cmd=p#$f405_1)
- Kuvanova, L. K. (t.y.). İz perepiski s A. S. Çeremnovım 1912-1917. Predisloviye, [http://old.old.imli.ru/litnasledstvo/Tom 84-1/LN84-1_55_Из переписки.pdf](http://old.old.imli.ru/litnasledstvo/Tom%2084-1/LN84-1_55_Из%20переписки.pdf)
- Mihaylova, N. (12.11.2019). *Brandergofer: Dom Skital'tsa*, <https://ulpressa.ru/2019/11/12/brandergofer-дом-скитальца/>
- Skitalets vd. (1905). *III. Sbornik "Tovarişçestva 'Znanie' za 1904 god. Kniga 3. Znanie*, <https://booktracker.org/viewtopic.php?t=4979>
- Volkov, A. A. (1964). *Russkaya literatura XX veka. Dooktyabr'ski period. Prosvеşçeniye*, <http://www.biografia.ru/arhiv/ruslit06.html>

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).